

Vehrer Adél

A farsangi rönkhúzás mint interetnikus hagyomány

Log-pulling During the Carnival Season, as an Interethnic Tradition

Összefoglalás

A magyarországi szlovén nemzetiség látványos népszokása a rönkhúzás (borovo gostüvanje), melyet farsang idején tartanak meg. A szokás él néhány magyar és német nyelvű településen is. A hagyományos társadalomban a farsang volt a házasságkötés ideje. A rönkhúzás vagy fenyőlakodalom az igazi esküvők paródiája, mely felhívja a figyelmet a házasságkötés fontosságára, figyelmezteti azokat a fiatalokat, akiknek életkorukból következően párt kell választaniuk. A népszokás szellemi kulturális örökségünk körébe tartozik.

Summary

Log-pulling or the pinewood wedding (borovo gostüvanje) is a picturesque folk tradition of the Slovenian ethnicity in Hungary, which is held during the carnival season. It is also a living tradition in a few German (Blockziehen) and Hungarian (rönkhúzás) settlements. In traditional society, the carnival season was a time for weddings. Log pulling or the pinewood wedding is a parody of real weddings, which draws attention to the importance of getting married, and reminds young people they need to find a partner before they get too old. This folk tradition is on the UNESCO Intangible Cultural Heritage List.

DR. VEHRER ADÉL PhD, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem
(vehrer.adel@sze.hu).

A hagyományos társadalomban élő, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó falusi lakosság számára a téli időszak volt a nyugalmasabb, viszonylag kevés munkával járó periódus, ezért a régi paraszti életben a farsang időszaka volt a lakodalmak legfőbb ideje. A népszokások sokszínűsége is ebben az évszakban mutatkozott meg leginkább. Az eladósorban lévő lányoknak illendő volt farsang idején férjhez menniük. Így a farsang adott alkalmat arra is, hogy tréfásan figyelmeztessék azokat, akik még nem házasodtak meg, de életkoruk ezt az adott közösségben indokoltá tette volna.¹ A Vendvidéken² ma is élő szokás több néven ismeretes: rönkhúzás, tuskóhúzás, fenyőlakodalom.

A szokás első említése a 17. századból származik, ekkor utalnak arra egyes leírások, hogy a közösség elítéli azokat, akik a köz számára elsőrendű kötelességüknek, az utódok biztosításának nem tettek eleget. Csokonai így számol be erről a Dorottyához írt jegyzetében: „Tőkét vonni. Szokásban vagyon sok helyeken, hogy mikor a farsáng elmúlik, a meg nem házasodott ifjakkal és férjhez nem ment leányokkal valamely fát vagy tőkét nevetségnek okáért megemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek. A csinosabbak az olyan személynek zsebjebe egy kis forgácsot, szilánkot vagy zsendelyt tesznek, sőt affélét levelekbe s cédulákba is zárnak.”³ Dugonics András is szól a tuskóhúzás szokásáról: „Régenten azokkal az eladó lányokkal, kik farsángi napokon férjhez nem mehettek, mint valami szilaj kancákkal hus hagyó Szerdán tőkét húzattattak a Magyarok.”⁴

RÖNKHÚZÁS A VENDVIDÉKEN

A magyarországi vendek egyik leglátványosabb népszokása a rönkhúzás, szlovénül borovo gostüvanje, azaz fenyőlakodalom. A szokás a farsangi időszakra esik, amely a hagyományos falusi közösségekben a házasságkötések és a lakodalmak ideje. Az eseményt régebben általában húshagyókedden vagy az azt megelőző hétfőn tartották, majd 1968-ban farsang vasárnapjára került át az időpont, és gyakorlatiasságból azóta is erre a napra időzítik a rendezvényt.

A népszokás alakoskodó, jelmezes elemei hasonlóságot mutatnak a farsangi karneválokkal, azonban a rönkhúzás funkciójában és tartalmában lényegesen eltér azoktól. Alapvető vonása, hogy nem ismétlődik évről évre, és a formája is kötött, lényegében egy paródia, az igazi lakodalmak paródiája. Csak abban az esztendőben kerülhet rá sor, amikor kisebb falvakban egész évben, nagyobb, népesebb helyeken farsangi időszakban az adott településen házasság nem kötött. Központi és állandó kelléke egy hatalmas fenyőtörzs, amelyet lakodalmasruhába öltözött fiatalok húznak végig a településen, maskarába öltözött násznép kíséretében. A szokás funkciója az, hogy azokat a fiatalokat, akik már elérték a megfelelő kort, és mégsem házasodtak meg, tréfásan figyelmeztessék ebbéli kötelezettségükre.

1968-ban, majd később többször felmerült az a gondolat, hogy a rönkhúzást, karneváli hangulata és idegenforgalmi vonzereje miatt, az eredeti funkcióját kiiktatva rendezzék meg évenként Szentgotthárdon, mint például a mohácsi busójárást. A rönkhúzás hagyományát azonban tabu védte, és az archaikusabb falvakban ellenérzést és

értetlenséget váltott ki még a gondolat felvetése is.⁵ A hagyomány egyik ápolója és jó ismerője, Krajczár Károly szlovén tanár a következőket mondta ezzel kapcsolatban: „Lakodalom ha volt, rönköt húzni? Azt nem szabad! Úgy tartják, hogy talán szerencsétlenséget hozna az egész falura.”⁶

A szokás előírásaihoz való szigorú ragaszkodás a magyarországi szlovéneknél a huszadik század utolsó éveiben, sőt az ezredfordulót követően sem tört meg, és csak abban az évben tartottak rönkhúzást, amelyik évben az anyakönyvvezetőnél, illetve a templomban házasságkötés valóban nem történt. Igaz, csupán a turisztikai látványosság kedvéért, mindenféle tradicionális indíték nélkül 1986-ban Szombathelyen a Vasi Múzeumfaluban is rendeztek rönkhúzást, ismételtsre azonban nem került sor. Többen utaltak arra is, hogy a Körmendhez közeli Viszákön az 1990-es évek közepétől már minden farsangon tartottak rönkhúzást, függetlenül attól, hogy az adott évben volt-e házasságkötés, vagy sem.⁷

Az utóbbi időben a szokás eredeti előírásait tekintve bizonyos fokú rugalmasság tapasztalható a magyarországi szlovének körében, ennek tudható be, hogy egyes falvakban az egész évi házasságkötés hiányát csak farsang időszakára szűkítették le. A szokás változása csak azokon a kistelepüléseken jellemző, ahol a lakosság száma néhány száz fő. A Szlovénvidék települései is ebbe a kategóriába tartoznak. Rábatótfalu (ma Szentgotthárd része) ez alól kivétel, hiszen ott a lakosság száma kilencezer fő körül van, így már nincs esélye annak, hogy egész évben egyetlen házasság se köttessen. A vendvidékiek olyan esetről is tudnak, hogy a szervezés és készülődés idején váratlanul a falu tudomására jutott, hogy valaki a farsang végén mégis esküvőt kíván tartani (például 1972-ben Apátistvánfalván), ekkor a szervezők felkeresték a jegyespárt, és megbeszéltek velük, hogy az esküvőt halasszák el húsvét utánra. Más esetben, mikor az egyik fél más faluból való volt, rábeszéltek az ifjú párt, hogy tartsák a lakodalmat a másik faluban. A helybeliek emlékezte szerint a rönkhúzás szervezői ezeknek a fiataloknak még nagyobb összegű nászajándékot is felajánlottak, hogy szándékuktól elálljanak. Így nem veszett kárba a szervezésbe fektetett munka és költség, nem csalódtak a mulatságra készülődők, és a hagyomány sem csorbult. Mivel a rönkhúzás tabuval védett, egyes falvak történetében akár évtizedek is eltelnek, míg van egy úgynevezett „meddő esztendő”, amikor a rönkhúzásra sor kerülhet.⁸

Magyarországon 1932-ből származik az első tudósítás a Rábatótfaluban és Apátistvánfalván tartott rönkhúzásról. 1955 és 1973 között hét alkalommal rendeztek fenyőlakodalmat, a 90-es évek elejétől pedig reneszánszát éli a népszokás.

A magyarországi szlovén falvak rönkhúzásalkalmi a huszadik század második felében: Apátistvánfalva: 1958, 1972, 1999; Orfalu: 1958, 1968, 1994, 1998, 1999-ben közösen Apátistvánfalvával; Rábatótfalu: 1968, 1981, 1996; Alsószölnök: 1955; Felsőszölnök: 1973; Szakonyfalu: 1979; 2003-ban a hét szlovén falu közösen rendezett rönkhúzást, Rábatótfaluból húzták a fát Szentgotthárdra.

A második világháború után, az 1950–60-as években már-már úgy tűnt, hogy a szokás egyes területeken kihalt, amikor váratlanul itt-ott ismét felbukkant. Az 1990-es években viszont már a média egyre több nyugat-magyarországi település rönkhúzásáról ad hírt, köztük a szlovén községekből is. 1999-ben például az őrségi Pankaszról

magyar, Apátistvánfalváról szlovén rönkhúzásról adott hírt a Magyar Televízió és több újság. A 2003. évi rábatótfalusi közös rönkhúzásról a Duna Televízió készített felvételeket, melyet műsorra is tűzött az *Apáról fiúra* című sorozatban.⁹

A NÉPSZOKÁS INTERETNIKUS KAPCSOLATAI

A rönkhúzás szokásának eredete azzal magyarázható, hogy a járványok, háborúk okozta emberveszteséget, valamint a közösség jövőbeni fennmaradását biztosító születéseket a régen rönkhúzáshoz kapcsolódó mágikus erőkkkel is biztosítani igyekeztek. A népszokás szerkezetét vizsgálva szembetűnőek annak interetnikus összefüggései. A rönkhúzás nemcsak a Szlovénvidéken, hanem a Vas megyei Hegyhát és Őrség magyar falvaiban, a magyar–osztrák országhatár mentén a határ mindkét oldalán, egészen a Mosoni-síkságig megtalálható, németeknél, horvátoknál és magyaroknál egyaránt. Szlovéniában az egész Muravidéken, ettől délnyugatra a Pohorje völgyében és a horvát határ mentén Bela Krajina vidékén is fellelhető, igaz, ezeken a helyeken változatokban él. A fenyőtörzs, vagyis a rönk húzásának elterjedése nagyjából a Trianon előtti Magyarország nyugati határain belülre tehető. Ekkoriban még ezekben a régiókban a négy népcsoportot, a magyart, a szlovént, a németet és a horvátot nem választotta el országhatár, így a kulturális elemek áramlása közvetlen és természetes volt.¹⁰

A hagyomány megnevezése a Rába menti szlovéneknél *borovo gostüvanje*, azaz fenyőlakodalom, a gradistyei horvátoknál *buorvolič* vagy *vlečenje bora*, azaz fenyőhúzás, a burgenlandi horvátoknál a *plehin vlič*, azaz tuskóhúzás. A horvát néprajzi szakirodalomban *borova svadba*, azaz fenyőlakodalom is előfordul. A szokás első említése 1921-ből való *borovo gostüvanje* néven. 1921 és 2008 között 141 alkalommal rendezték meg a Muravidéken. A német szakirodalomban általában Blockziehen, azaz tuskóhúzás formában ismert, Svájcban, Bajorországban a Blockfest (tuskóünnep), Galtefasching (herélt farsang), más német nyelvterületeken a Tannenfuhr (fenyővívés, fenyőlakodalom) vagy Faschingbelustigung (farsangünnep) változatok is előfordulnak.¹¹

A magyaroknál legelterjedtebb a tuskóhúzás, tőkehúzás (ezek valószínűleg a német Blockziehen tükörfordításai), emellett használatos még a törzsőkhúzás, rönkhúzás, tuskóházasság, faházasság, tréfaesküvő, falakodalom és a mókás lakodalom is. 1968 óta a Rábavidéken a rönkhúzás változat a használatos, a szakirodalomban is ez a leggyakoribb.¹²

A hagyományt a magyar néprajzi szakirodalom a vénlánycsúfolás fogalomkörébe sorolja. A *Magyar Néprajzi Lexikon* szerint: „A házasságban élést egyetlen helyes életformának ismerő falusi közösségek gúnyoló szokása a házasságra érett, de farsangig, vagyis a házasságkötési idény végéig férjhez nem ment lányok ellen. Legelterjedtebb módja a tuskóhúzás, tőkehúzás, amelynek lényege: a leányhoz fatuskót vagy azt jelképező kisebb tárgyat kötöznek, amit bizonyos távolságra el kell húznia. Sok esetben csak a lányok ablaka alatt lármáztak, rossz fazekakon doboltak a legények anélkül, hogy a lányok kijöttek volna... Gyakran... a legények tuskót húznak be a férjhez nem ment lányok udvarára, vagy a háza előtt húzzák el a fadarabot, kiáltozva: Itt a törzsök, húzzad! A szokás a Dunántúlon, Kelet-Magyarországon és Erdélyben is ismert.”¹³

A rönkhúzással rokon szokások a magyar nyelvterület számos részéről ismertek a szakirodalomból, ezek azonban ma már kihaltak tekinthetők. A *Magyar Néprajz* VII. kötetében a következő adatok találhatók: „A tuskót nagy zajjal végighúzták az utcán, majd a vénlányok ajtajára kötötték, vagy a kapujához támasztották. Észak-Bánátban... két legény húzta a tuskót, a harmadik nyomta, és valósággal felszántották a ház földjét. A lányokat meg be is kormozták. A Drávaszögben, Laskón hamvazószerdán nagy tuskókat hengergettek a férfiak, legények a lányos házak és özvegyasszonyok kapuja elé. [...] Szegeden is hamvazószerdán volt a tuskóhúzás. Maszkos felvonulást rendeztek, egy legény ostorral hajtotta a menetet. A farsangkor férjhez nem ment lányok ablaka alatt különösen nagy lármát csaptak. A tőkét, a tuskót is ilyen háznál hagyták...”¹⁴

A vénlánycsúfoló szokások közül leginkább színjátékszerű a rönkhúzással egybekötött tréfás lakodalom. Erre a szokásra elsősorban a Dunántúlról vannak leírások, de Erdélyben is előfordult tuskóval való végigvonulás lakodalmas menet formájában. A tuskóhúzás motívumára a kutatók csak a 19. század végén kezdtek jobban odafigyelni. A rönkhúzás köré felépített mágikus rítusokkal és az álesküvő játékainak részletes leírásával hazánkban először Dömötör Sándor foglalkozott. 1960-ban Kiskörös és Viszák (örségi községek) élő hagyományát ismertette.¹⁵

Ujváry Zoltán a Vas megyei Katafa 1971-ben megrendezett rönkhúzásának menetét mutatta be, és annak teljes szöveganyagát is közölte. Írásában megemlíti, hogy az eseménnyel egy időben a közeli Berkifaluban is volt rönkhúzás. A farsang végi szokásnak két, egymástól jól elhatárolható részét különíti el, a rönkhúzást és az álesküvőt. Etnológiai szempontból a rönkhúzást emeli ki, melynek eredeti funkciója napjainkra elhomályosult, de a mágikus célú rítuscselekvések közé sorolható, mint amilyen például az ekehúzás.¹⁶

A téma kutatói többnyire egyetértenek abban, hogy a rönkhúzásban az ősi ekehúzás, illetőleg a mágikus szántás emléke él tovább. Mint ilyen, a téli-tavaszi agrárrítusok körébe tartozott, és célja a termékenység biztosítása volt. Az ekehúzás lényege, hogy egy farsangi időpontban ekét húztak a falvak utcáin, a gazdák udvarain. Az ekét gyakran a leányok húzták, és a barázdába magokat hintettek. Niko Kuret munkáiból ismerjük, hogy bizonyos szlovén vidéken ma is ekét húznak. Az ekére nyírfaágot vagy szalagokkal díszített fenyőágacskát erősítenek. Van, ahol az ekén egy fiatal pár is helyet kap. Bizonyos, hogy az ekehúzás mint agrárrítus célja a termékenység biztosítása, egy olyan mágikus szertartás, amely a mag kikelésére és bő termés hozamra irányul. A kutatók általában egyetértenek abban, hogy az ekehúzást később felváltotta a Blockziehen, a tuskóhúzás, amelynek durva gyökérmaradványai a barázdához hasonló nyomot hagytak a talajon. A feltételezések szerint az osztrák–magyar határterületen az ekehúzást a rönkhúzás váltotta fel, amelyhez egy álházassági rítus is csatlakozott. Ám ennek a megváltozott formának a háttérében is a termékenység biztosításának szándéka élt.¹⁷

A magyarországi szlovének rönkhúzási szokásaival legelőször Vakarcz Kálmán foglalkozott. 1933-ban *Tuskóhúzás a szentgotthárdi járásban* címmel jelent meg tanulmánya, amelyben az 1932-es, Rábatótfaluban tartott rönkhúzás szokását írja le. A hagyomány eredetével kapcsolatban megemlíti a Felsőrönök, Jakabháza, Rábafüzes, Alsórönök, Alsószölnök és Nemesmedves (Szentgotthárdhoz közeli német anyanyelvű községek)

településeken élő hieneket, akik tuskóhúzási szokásaikat Németországból hozták magukkal, és azt a szomszédságukban élő vendekkel és magyarokkal is megismertették, akik aztán saját szokásaikból is adtak hozzá bizonyos vonásokat.¹⁸

A NÉPSZOKÁS MENETE

A rendkívül változatos hagyomány jól elkülönülő fázisokra osztható. Ahhoz, hogy a fenyőlakodalmat zökkenőmentesen bonyolítsák le, megfelelőképpen kell előkészíteni, megszervezni, ezért szervezőbizottságot hoznak létre. A szervezésen kívüli fázisok már tulajdonképpen az esemény szerves részei: gyűjtés a költségekre, a fa kivágása és éjjeli őrzése, a rönk díszítése, valamint maga a násznéppel kísért rönkhúzás és a lakodalom, amely a szokáshagyomány központi része. Hasonló menetrenddel zajlik a szokás Tirolban is, Blochziehen néven.¹⁹

A szervezőbizottság megalakulása

A szervezés általában a farsang elején kezdődik, 2-3 hónappal az esemény előtt, de az is előfordul, hogy fél évvel korábban elkezdenek készülni rá. Az utóbbi, több mint fél évszázad szokásalkalmi közül az 1955-ös alsószölnöki rönkhúzás szervezése történt meg a legrövidebb idő, mindössze egy hónap alatt. A bizottságnak általában nyolc-tíz férfi tagja van, de ennél lehetnek többen is, például 1973-ban Felsőszölnökön húsz férfi tagja volt a bizottságnak. Köztük a legtekintélyesebb és legtapasztaltabb a főrendező, olyan személy, aki köztisztletnek örvend a közösségben, és nemcsak a helyi hagyományok életben tartását tekinti szívügyének, hanem a szervezéssel járó feladatokat is vállalja.²⁰

Gyűjtés a fa megvásárlására

A gyűjtés, vagy ahogy a szlovének nevezik, podaraj (ajándékgyűjtés) a farsang vasárnapja előtti hétvégén történik. Régebben csak tojást gyűjtöttek egyes helyeken, és azt eladván vásárolták meg a fát. Manapság inkább pénzadományokkal járulnak hozzá a költségekhez a helybeliek. Az összeggyűjtött pénzt egy pénztáros kezeli, és kollektív elhatározás alapján költik a fa megvásárlására, újabban a ruhakölcsönzés kiadásaira, illetve a lakodalom és a rendezvény egyéb költségeire (a szereplők étkeztetése, zenészek stb.). Ha marad pénz, azt közcélokra fordítják, például a művelődési ház felújítására.

A podaraj ezekben a községekben egyedülálló szlovén népszokás, mely alapvetően az esküvőkhöz kötődik, és mivel a rönkhúzás az igazi lakodalmak tréfás, kifordított változata, itt is alkalmazzák ezt a szokást. A lakodalmak előtt, a podaraj során a menyasszony és a keresztyanja azokat a házakat is felkeresi támogatás gyűjtése céljából, akik nem rokonok, és nem lesznek hivatalosak a lakodalomba. Régebben edényekkel, különböző tárgyakkal, kész vászonnal vagy fonni való kenderrel, ma már inkább pénzzel segítik az ifjú pár elindulását az életbe. Így hát az állakodalomra is szívesen áldoznak az itteni közösség tagjai, hiszen ez egy régi hagyományból ered.²¹

A fa megvásárlása, kivágása és éjjeli őrzése

Mikor a pénz rendelkezésre áll, a szervezők érdeklődnek, hogy kinek az erdejében van megfelelő fa, és hogy azt eladná-e. Rendszerint már jó előre kinézik maguknak a fát az erdei munkák, gombaszedés közben vagy a kirándulások során. Van, amikor éppen a gazda lát benne üzletet, és felkínálja a fát. Az is előfordult, hogy ajándékba kapták a fát az állami erdészettől vagy a közösség egy adományozó tagjától. A kiválasztásnál lényeges szempont, hogyan lehet az erdőben megközelíteni, és onnan kivontatni a 20-30 méteres törzset, hiszen nagyon fontos, hogy a koronája sértetlen maradjon. A magyarországi szlovének a fát általában már a húzás előtti napon kivágják. A szlovéniai Muravidéken a fakidöntés a húzás napján, a násznép jelenlétében történik. A ledöntött fatörzset aztán az ágaitól megtisztítják úgy, hogy a fa koronájának kb. kétméteres része sértetlen marad, és a fa kérgét is a törzsön hagyják. Ezek után elszállítják az erdőből egy megfelelő helyre, ahol majd fel lehet díszíteni. Ezen a helyszínen a törzset elől a legnehezebb részén egy oldal nélküli, négykerekű kocsi aljára helyezik. Középen és hátul a törzs így a kerekeket összekötő tengelyen nyugszik. Ahhoz, hogy húzni lehessen, a kocsi elejére egy 4-5 cm átmérőjű kötelet kötnék, amely a rönkkel azonos hosszúságú. Erre keresztbe annyi 120 cm hosszú „keresztrudat” erősítenek, ahány koszorúslány és vőfély áll párban. A húzás során a kötél egyik oldalán csak a lányok, a másik oldalon pedig csak a fiatal férfiak állnak. Az első tengelyt négy erősebb férfi kormányozza és igazgatja a helyes irányba, valamint a nehezebb szakaszokon a húzásba a férfiak is besegítenek.

A fa koronája a néphit szerint a menyasszony ártatlanságát jelképezi, ezért kell rá nagyon vigyázni. Úgy tartják, hogy ha valaki levágja a fa végét, vagy csak belefűrészsel, akkor baj van a menyasszony ártatlanságával. Ez nagy szégyennek számít, ebben az esetben a rönkhúzás is elmaradna. Ezért tehát gondoskodni kell a fa egész éjszakai őrzéséről. Tűz mellett egy erdész vagy vadász, két favágó, bakter és egy zsandár virraszt, elpálíngatgatva várják a reggelt, amíg a fát kihúzzák a közútra. Másnap a mérnök és inasának a feladata (fából készült körzőhöz hasonló eszközzel) méricksélni, hogy megvan-e a fa teljes hossza, és ezt végzik, ellenőrzik szerepük szerint a rönkhúzás teljes útvonalán.

A fa méretének tekintetében a közösségek rivalizálnak, szinte versenyeznek egymással. Visszaemlékezések szerint az 1968-as rábatótfalusi fa 33 méteres, az 1996-os kb. 50 méteres volt. Általában azonban ennél kisebbek, úgy 15-20 méteresek szoktak lenni. Erre a célra az erdei lucfenyő a legalkalmasabb. A környéken több száz éves fenyők is találhatóak, főleg a Balázsfalvának (Apátistvánfalva része) nevezett falurész határában.²²

A rönk díszítése

Miután a rönköt kivontatták a közútra, feldíszítik. Színes krepp-papír szalagokkal körülcavarják a törzset, oldalára fenyőágakból font füzéreket akasztanak. A fa meghagyott koronájára is színes szalagok kerülnek hasonló módon, mint ahogy a májusfákon

látható. Régi hagyománya van a Vendvidéken a papírvirág készítésének, amelyekkel feldíszítik a fát. Egyes helyeken felirat is kerül a szalagokra: „Éljen az ifjú pár!” Régebben a szereplők és mások az esemény után leszedték a virágokat és szalagokat, mert mágikus erőt tulajdonítottak neki, és otthon eltették. Szlovéniában, a Muravidéken ezeket a díszítményeket a rönkhúzás befejező aktusaként ünnepélyesen elégetik. Ennek az archaikus szokáshagyománynak megfelelőjét a Rába menti szlovéneknél csak Felsőszölnökön találhatjuk meg, ahol a rönkhúzás befejezéseként a fát díszítő szalagokat, füzéreket a szereplő boszorkányok ruháival, seprűivel és egyéb kellékeivel együtt máglyára vetik.²³

A rönkhúzás szereplői

A rönkhúzás antropomorf maszkos figurái és egyéb szereplői két nagy csoportra oszthatók. Egyik csoportjuk a középpontban áll (álmenyasszony, álvőlegény, násznagy, ördögök stb.), a másik csoportjuk a népelet jellegzetes alakjai, ők többnyire csak mellékszereplők. Lényegében csak passzívan vannak jelen a felvonuláson, az esemény előbbre vitelében nem vesznek részt. Céljuk a játék színesítése, az érdeklődés felkeltése. Szerepük eljátszására a felvonulás előtt vagy után, illetve a néhány perces megállások idején, mellékepezőként van lehetőségük.

A teljes lakodalmi felállást utánzó állandó jellegű szereplők például a hívogató (zvač), a násznagy (stašin, stršin), a násznagyasszony (starišina, staršica), a jegyespár (mladi par), a koszorúslányok (svablice), a vőfélyek (držbani), a pap (pop), a kántor (kantor), a bíró (župan), a kisbíró (mali lapac), a jegyző (notaroš) és a zenészek (golarji). Az esküvői tanúk: erdész (djagar), favágók (žagari), mérnök (inženir), bakter (bakter), husárok (husari), pandúrok, újabban rendőrök (žandari), kocsis (kočeš), ördög (vrag), boszorkány (čalarica), tűzoltók (gasilci, fajbergeri).

A rendszerváltás előtt a pap alakját kiiktatták, csak tanácsi esküvőt rögtönöztek. Az 1990-es években a rönkhúzások egyik központi alakja ismét a pap lett, aki az egyházi esküvőt ott a nyílt színen celebrálja. Egyes jelmezesek sokszor olyan művészi átéléssel alakítják szerepüket, hogy az később ragadványnévként marad rajtuk. Ez történt Pintér Józseffel is, aki az 1968-as orfalusi rönkhúzás alkalmával olyan sikeresen alakította az ördög szerepét, hogy azóta is csak Vrag-Ördög Józsinak ismeri a falu.²⁴

A rönkhúzás egyéb alakoskodó szereplői, mellékszereplői, akik a rítusszokásban közvetlenül nem vesznek részt, az alábbiak: borbély (brivec), orvos (doktor, padar), ápolónő (medicinska sestra), cigányasszony (ciganjica), jósoló cigány nő (vedeževalka), jobbágyasszonyok (pavarske ženske, kmetice), pék (pekar), köszörős (brüsač), kéményseprő (rafankerar), drótos tót (mijaprakšli), fazekas (lončar), suszter (šauštar), szakács (kühar), szakácsné (küharica), bába (babica, veška baba), apáca (svéta ženska, apatica).

Az alakoskodásra vállalkozók száma nincs meghatározva, spontán ötleteivel bárki részt vehet a felvonuláson. Így a rönkhúzás mellékszereplői állandóan változnak, régiek tűnnek el, újak bukkannak fel. Például 1955-ben Alsószölnökön a menetben megjelent Ludas Matyi és a kövér Döbrögi uraság. Olyan sikeres volt az alakítás, hogy

azóta elmaradhatatlanok ezek a figurák. Újabban például megjelent a tejcarnokos, a fagyaltoskocsi, az autószerelő. Bár az állatalakoskodó jelmezesek nem jellemzők, de azért volt példa erre is. 1973-ban Felsőszölnökön két medve és egy majom, 1996-ban Rábatótfaluban pedig egy zsiráf és egy medve is felvonult.²⁵

Sokszor előfordult a Rábavidéken tartott rönkhúzások alkalmával, hogy a határ másik oldaláról, Szlovéniából is hívtak vendégeket, szereplőket. Így történt ez a 2003-as rönkhúzáson is, amelyre a szlovéniai Šalamenci községből 25 szereplő érkezett. Több foglalkozást jelentettek meg ők is, így volt cipőtisztítójuk, vadászuk, kupecük, orvosuk is, egyikük a lakodalmi boltot hordta (gostüvanjska bauta), tőlük volt az akkori drótostót is, de több asszonyuk öltözött cigányasszonynak, és egy nő medvét is szelídített.²⁶

Az állakodalom főbb motívumai

A lakodalmi paródia az egész falu részvételével történik. Az esemény hírére a rokonok, a községből elszármazottak, újabban a külföldön élők is hazajönnek, ezek többsége jelmezes szerepet is vállal. Az esemény folyamatában a szlovén lakodalom groteszk mása jelenik meg, amely bizonyos mértékig a falu társadalmának teljes tükröképét is adja.

A magyarországi szlovének rönkhúzásai kétnyelvűek, előbb szlovénül, aztán magyarul is megismétlik a rituálé szövegét. A résztvevők többsége mindkét nyelvet megérti. Ugyanez a kettősség vonatkozik a zenei kíséretre is. A helybeli zenekarok általában szlovén polkát, keringőt, indulókat játszanak. Menet közben a zenekíséret nélkül elhangzó dalok vegyesen szerepelnek, vannak szlovén, illetve magyar népdalok, nóták. A lakodalmi részben a mulatozás alkalmával ismét felcsendül mindenféle muzsika, ám a menyecsketáncok zenéje szlovén.

A Rába menti hét szlovén településnek földrajzilag két csoportja van. Az egyik keletre, a dombgerincen, a másik nyugatra, a völgyben található. A két csoport nyelvjárásában és néprajzában bizonyos eltérések vannak, így a rönkhúzás részleteiben, felépítésében és lebonyolításában is. Az egyes településeken megrendezett rönkhúzások azonosságaira és különbségeire ezért is érdemes odafigyelni. Az Apátistvánfalván, Orfaluban, Felsőszölnökön rendezett rönkhúzások archaikusabbak, a Rábatótfaluban rendezettek nagyobbak, ünnepélyesebbek, ezáltal több új elemet fogadnak be. Az eltérések mennyiségi okokkal is magyarázhatók. Kisebb közösségekben az apróbb részletek is jobban érvényesülnek és fontosabbak, míg a Szentgotthárddal összenőtt Rábatótfalu többezres tömegében az egyes epizódok (például út közbeni rítuscselekmények) jelentősége és láthatósága leszűkül. A városi polgári környezet is hatással lehet az archaikus motívumok elhagyására. Apátistvánfalván csak a pap esket, míg Rábatótfaluban a jegyző is bejegyzi a fiatal házasokat az anyakönyvbe. Rábatótfaluban a bíró dorgálja meg a fiatalokat az esketés után, ugyanezt Apátistvánfalván a pap teszi meg, sőt egy kicsit a fiatalok dorgálásán túl is megy, ezért az asszonyok seprűvel elkergetik. Apátistvánfalván több archaikus lakodalmi elem épül bele a rönkhúzásba (pl. a kalácsgurítás a völgybe, gyertyás tánc az ifjú pár körül, a menyasszony cipőjének ellopása

stb.). A jegyespár kitalált nevei között is eltéréseket találunk, e neveknek széles skálája van. Visszaemlékezések alapján régebben sokkal rusztikusabbak voltak, azonban a 1990-es években már sokkal szalonképesebb neveket találtak ki az ifjú párnak. Az egyik legnagyobb eltérés és egyben változás azonban, hogy Rábatótfaluban 1996-ban egyik szövegben sem hangzott már el a rítusmagyarázó szöveg, hogy azért kell a fiataloknak a rönköt húzni, mert egész farsangban nem esett házasság, ami ennek a szokásnak alapvető motívuma.²⁷

A szlovénvidéki rönkhúzások intelmei sokszor időszerű társadalmi problémákat is célba vesznek (pl. hóbertos divatot, diszkót stb.), de az egész falut érintő gondokat is szóvá teszik, mint például a gázbevezetés miatt feltúrt utcák. Az idők folyamán lerövidült az esketési ceremónia szövegmintája is. A pap kérdésére korábban a jegyespár mindegyike tiltakozó választ adott, „rá sem tudok nézni”, „öt deci után beszéltek rá” stb. Újabban már ez a dacos ellenállás elmaradt, csak „igen” és „akarom” válaszok hangzanak el.

Figyelemre méltó viszont az ördög ambivalens szerepe. Az európai folklórban is lehet az ördög pozitív, mesékben vicces vagy közömbös, csak az egyházi megközelítésben negatív. Itt a maga pajzán viselkedésével együtt tulajdonképpen pozitív szerepet tölt be. Egész végig ő vigyáz a fenyők csúcsának az épségére, vagyis a menyasszony ártatlanságának szimbólumára, sőt Rábatótfaluban mint Lucifer úr, a rendezvény fővédnöke, védelmezője jelenik meg.

Ugyancsak különleges a rábatótfalusi szövegben az elrabolt és fatörzsbe rejtett ártatlan leány motívuma. Miután rejtékelyét megálmodják, a kiszabadítását célzó rönkhúzás a leány megmentését, azaz a férjhez menni nem tudókat sújtó rontás mágikus megtörését célozza.²⁸

ÖSSZEFOGLALÁS

A rábavidéki szlovének rönkhúzása 2015-ben felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe, mivel a népszokás nemcsak a szlovén nyelv megtartását segíti, de az identitás megerősítésében is fontos szerepet játszik. A szokás célja, hogy házasodásra, családalapításra ösztönözze a fiatalokat, és ez a mai társadalomban még fontosabb, mint régen. A szlovéneknél pedig az asszimiláció késleltetésének, a fennmaradás biztosításának is eszköze.

A Vendvidék lakói a nyugati határszélen, a rendszerváltás előtt szinte hermetikus elzártságban éltek. A rönkhúzás hagyománya több évszázadon át fennmaradt a közösségben, s bár a második világháborút követően majdnem kihalt, az 1990-es évektől kezdve újra virágzik. Szinte minden évben megrendezik valamelyik szlovén nemzeti-ségű településen. Nem vált kizárólag turisztikai látványossággá, eredeti funkcióját ma is őrzi. A szokás annyiban is élő és változó, hogy a napi aktualitásokat, azokat a problémákat, amelyek jelenleg foglalkoztatják az ott élőket, beleszövik a szereplők szövegeibe. Összességében elmondható, hogy a hagyomány újra feléledt, és új virágkorát éli. Erre egyaránt van igény a külvilág részéről, másrészt ez a helyi közösségek, a szlovén nemzetiség identitása megőrzésének záloga is.

J E G Y Z E T E K

- ¹ Edelenyi Adél: *Népi kultúra. Néprajzi alapismeretek*. Mikszáth Kiadó, Budapest, 2009, 95–96. o.
- ² Vas megye délnyugati részén található szlovén nemzetiségű települések: Kétvölgy, Orfalu, Apátistvánfalva, Felsőszölnök, Alsószölnök, Szakonyfalva, Rábatótfalu (ma Szentgotthárd része).
- ³ Dömötör Tekla: *Naptári ünnepek*. Népi színjátszás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 93. o.
- ⁴ Dugonics András: *Példa beszédek és jeles mondások*. Szeged, 1820, 287. o.
- ⁵ Eperjessy Ernő: *Rönkhúzás a Rába menti szlovéneknél*. In: Etnologija slovencev na Madžarskem [A magyarországi szlovének néprajza.] Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 1999.
- ⁶ Szvétecz Imre: *A magyarországi szlovének farsangi szokásai, különös tekintettel a rönkhúzásra*. Szakdolgozat, Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr, 2004, 16. o.
- ⁷ Eperjessy, i. m.
- ⁸ Szvétecz, i. m. 17. o.
- ⁹ Uo. 17–18. o.
- ¹⁰ *Borovo gostüvanje*. https://sl.wikipedia.org/wiki/Borovo_gost%C3%BCvanje; Eperjessy, i. m.
- ¹¹ Borovo gostüvanje, i. m.; https://sl.wikipedia.org/wiki/Borovo_gost%C3%BCvanje; www.facebook.com/Tannenfuhr-63115002562/timeline; www.meinbezirk.at/themen/blockziehen.html; Eperjessy, i. m.
- ¹² Györgyi Erzsébet – Ujváry Zoltán: *Vénlánycsúfolás*. In: Magyar Néprajzi Lexikon 5. Főszerk.: Ortutay Gyula, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 523–524. o.
- ¹³ Uo.
- ¹⁴ Tátrai Zsuzsanna: *Vénlánycsúfolás*. In: Magyar néprajz VII. Népszokás – néphit – népi vallásosság. Főszerk.: Dömötör Tekla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 133. o.
- ¹⁵ Dömötör Sándor: *Őrség*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1960.
- ¹⁶ Ujváry Zoltán: *Játék és maszk I*. Bihari Múzeum, Debrecen. 1983.
- ¹⁷ Eperjessy, i. m.
- ¹⁸ Vakarc Kálmán: *Tuskóhúzás a szentgotthárdi járásban*. Ethnographia, 1933, 139–149. o.
- ¹⁹ Egyes falvakban a tiroli nyelvjárás szerinti Blochboumziachâ elnevezést használják. www.egetmann.com/de/blockziehen-fiss.php
- ²⁰ Szvétecz, i. m. 23.
- ²¹ Uo. 24–26. o.
- ²² Uo. 27. o.
- ²³ Uo. 27–28. o.
- ²⁴ Uo. 28–29. o.
- ²⁵ Uo. 30–31. o.
- ²⁶ *Slovenski kolendar*. Szerk.: Szukics Marianna, Magyarországi Szlovének Szövetsége, Murszombat, 2004.
- ²⁷ Szvétecz, i. m. 47–48. o.
- ²⁸ Eperjessy, i. m.